

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

méglen az vármegye által a' quárterialis házoknak és hidaknak reparatiójára fordéttattak, a' mellett a' portiót is a' vármegye repartitíója szerént, a' más paraszti kötelességektül különösen két száz ötven foréntokbul, id est fl. 250. álló tázát fizettek, úgy ennek utánna is a' vármegye által ki adandó repartitíója szerint a' szokott taxának meg fizetésére, quárterialis házak és hidak reparatiójára köteleztettek.”

Forrás:

SMLt. IV. A. 1/a. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 21. köt. 559–575. p.

D.

1725–1769.

Cigányok a XVIII. századi Somogyban

A cigánység — főleg a román fejedelemségek felől érkező — második nagy betelepedési hulláma a XVIII. század elején érte el Magyarországot. S bár az idegen életmód, a szokásrendszer, a kultúra, stb. összeütközéseket okozott a falusi lakosság és a kóborló cigányok között, megfigyelhető azonban az is, hogy a jövevények jó része könnyen beilleszkedett, elsősorban a hiányt pótló kovács, fafaragó vagy más mesterségeknek köszönhetően. A század közepétől megerősödött „rendszabályozási igény” a felvilágosult Habsburg-abszolútizmus részéről jelentkezett. Az ellenőrzésekből a kormányzat az adóalanyok számát akarta növelni. A központi rendelkezések végrehajtása a vármegye kötelessége lett. Az alábbiakban az ilyen felsőbb rendeletek alapján meghozott helyhatósági szabályzatokból (statutumokból) mutatunk be néhányat Tóth Péter összeállításában, valamint egy összeírás-részletet és egy jelentést egy rendelkezés végrehajtásáról.

1.

1725. május 1.

Cigányok a méltóságos főispán úr birtokain huszonötven fognak maradni, s számukra engedélyeztetik, hogy a vármegye területén járjanak-keljenek és gyakorolják a kovácsmesterséget; oly módon azonban, hogy igen szigorú fegyelem alatt tartassanak és ha közülük valaki a legkisebb vétséget is elköveti, példásan büntetessék meg. Az összes többi cigány irattassék össze a szolgabíró urak által és ha a földesurak valamelyike bárkit is be akarna fogadni közülük birtokaikra, semmilyen módon se engedessék meg nekik a szabad költözés és menetel: sőt inkább mindenki vigyázza a saját területére befogadott cigányt; ha pedig valamelyiküket azon kapják, hogy földesurának területén kívül kóborol, azonnal szenvedje el a méltóságos Királyi Tanács kegyelmes rendelkezésében foglalt büntetést.

Forrás:

Kgy. jkv. 2. (1725.) köt. 204. p.

2.

1751. október 26.

S mivel a cigányok azt szokták a törvény ellenére művelni, hogy a lakosok súlyos kárvallására a falvakban ide-oda kóborolnak és különféle tolvajlásokat — legfőképpen lólopáso-

kat — követnek el: ezért szigorúan elrendeltetik, hogy e cigányok azoknak a földesuraknak a birtokain, akik őket megtúrják, állandó lakóhelyet készítsenek maguknak s ezután ne merészeljenek ide-oda kóborolni. Szófogadatlanságuk esetén hivatalos úton indíttassék büntetőeljárás ellenük, amit a szolgabíró urak szigorúan közhírré fognak tenni.

Forrás:

SMLt. Kgy. jkv. 8. köt. (1751). 1411. p.

3.

1753. augusztus 16.

Végezetül a cigányokkal kapcsolatban elrendeltetik, hogy mivel a szomszédos vármegyék-ből el kellett űzni őket, itt nem csupán a számuk növekedett meg jelentősen, hanem nap, mint nap túrheterlen törvénytelenéseket — tudniillik csavargásokat, tolvajlásokat, garázdálkodásokat, rablásokat és más ezekhez hasonló dolgokat — is elkövetnek: hogy tehát az ilyesfajta, egyébként is csavargó és kártevő söpredéket ha nem is teljesen kiirtani, de legalább rendszabályok közé lehessen szorítani, elrendeltetik, hogy a korábban meghozott határozatok kényszerítő erejének megfelelően is november elsejéig építsenek maguknak kunyhókat lakóhelyeiken, tudniillik annak a földesúrnak a birtokán, vagyis falujában, akinek úgy tetszik, hogy megtúrja az ilyeneket s ne merészeljenek továbbra is faluról-falura csavarogni. A földesurak pedig jegyezzék fel azoknak a neveit, akiket maguknál akarnak tartani és jelentsék azokat a vármegye hadnagyának. S vigyázással kell majd lenni arra, hogy minden ilyesféle rendelkezésnek eleget tegyenek.

Forrás:

Kgy. jkv. (1753.) 9. köt. 701. p.

4.

1762. június 28.

Továbbá, hogy a vármegye a közönségesen „Uj polgárok”-nak nevezett cigányok megrendszabályozása tárgyában már többször is kiadott rendelkezéseit érvényre juttathassa, elhatározatik, hogy ha közülük bárki is elmulasztaná Szent Mihály ünnepéig (szeptember 29-ig) megépíteni állandó szállását, akkor az ilyenek, ha alkalmasnak találtattak a katonáskodásra, minden késedelem nélkül soroztassanak be katonának, azok pedig, akik kevésbé alkalmasok a katonai állapot viselésére, üzettesenek ki a vármegyéből. Ezenkívül az is elrendeltetik, hogy a korábbi határozatoknak megfelelően a bírói kiszabandó büntetés terhe alatt ne merészeljenek lovakat tartani; továbbá az asszonyoknak 12 korbácsütés büntetés alatt megparancsoltatik, hogy az általuk eddig használni szokott, közönségesen „Köczölé”-nek nevezett vászonruhát és főkötőt vessék le és ruházatukat alkalmazzák más parasztasszonyok öltözetéhez.

Forrás:

Kgy. jkv. (1762.) 13. köt. 606. p.

A kaposvári járásban a cigányoknak a nemes vármegye rendelkezéséből 1761-ben elvégzett összeírása:

Aszaló:	Árvai Antal	egy háza van
	Farkas József	egy háza van
	Horvát János	egy háza van
Zimány:	Fekete Ferenc	egy háza van
	Fekete Lőrinc	egy háza van
	Kukoricza János	egy háza van
Orczi:	Rendia Mihály	egy háza van
	Horvát Sándor	egy háza van
Mernye:	Horvát Mihály	egy háza van
	Horvát György	egy háza van
	Horvát Sándor	egy háza van
Mocsolád:	Hollósi Ferenc	egy háza van
Osztópán:	Czigány Mihály	egy háza van
Gesztli:	Kovács Ádám	egy háza van
	Babai Mihály	egy háza van
Kaposvár:	Farkas Pál	egy háza van
	Kovács Márton	egy háza van
	Horváth János	egy háza van
	Babodi Mihály	egy háza van
Juta:	Gyallai Ferenc	egy háza van
Füred:	Márfficzéder György	egy háza van
	Borsó Ádám	egy háza van
Jád:	Hegedűs Márton	egy háza van
	Kovács Farkas	egy háza van
	Farkas Márton	egy háza van
Hetes:	Horvát János	egy háza van
Kapos Mére:	Kis János	egy háza van
	Kis Mihály	egy háza van
Szomajom:	Kovács György	egy háza van
	Horvát Márton	egy háza van
	Kovács Márton	egy háza van
Csokonya:	Leva Mihály	egy háza van
	Kakas Márton	egy háza van
Sárd:	Kovács Mihály	egy háza van
	Matyok Márton	egy háza van
Nagybajom:	Dudoma János	egy háza van
	Horvát István	egy háza van
	Horvát Farkas	egy háza van
	Horvát Ádám	egy háza van
	Tatár Ádám	egy háza van
Pusztá Korpád:	Lázár György	egy háza van
Szentbenedek:	Babai Márton	egy háza van
	Kolompár Ádám	
	(az előbbi zsellérje)	nincs háza
Gige:	Nagy Mihály	egy háza van
	Nagy Márton	egy háza van

	Nagy Farkas (Mihály zsellérje)	nincs háza
Csököly:	Kovács Mihály	egy háza van
	Gedena Mihály	egy háza van
Kisbajom:	Gege Farkas	egy háza van
	Gege József	egy háza van
	özvegy Horvát Katalin	egy háza van
Kutas:	Horvát György	egy háza van
Beleg:	Piesota Mihály	nincs háza
L. Tóti:	Kokas Ferenc	egy háza van
	Kolompár Antal	egy háza van
Tót Gyugy:	Babai József	egy háza van
Pusztá Kovácsi:	Kemény, másként	
	Kokai György	egy háza van
	Kokai István	egy háza van
	Kokai Márton	egy háza van
Nikla:	Banga Adám	egy háza van
	Farkas Imre	egy háza van
	Nyári Mihály	egy háza van
Busák:	Farkas Farkas	egy háza van
	Farkas Mihály	egy háza van
	Farkas János	egy háza van
	Farkas Márton	egy háza van
	Krompác Farkas özvegye	egy háza van
Lak:	Babai János	egy háza van
	Babai Pál	nincs háza
	Kiss János	egy háza van
	Dombai József	egy háza van
	másik Babai János	egy háza van
	Babai Sándor	egy háza van
	Horváth Márton	egy háza van
	Horváth György	egy háza van
	Babai József	egy háza van
Gamás:	Babai László	egy háza van
	Babai János özvegye	egy háza van
Vámos:	Posztós Mihály	egy háza van
	Ruha Farkas	egy háza van
	Kokai Mihály	nincs háza
Somogyvár:	Farkas György	egy háza van

Forrás: Ö. 113.

6.

1769. november 10.

A vármegyei hadnagy úr és az őrmester a nemes vármegyének a temetők kerítéseivel és a cigányokkal kapcsolatos rendelkezésének a végrehajtására kiküldetvén, a tapasztalt állapotról jelentést készített, s a cigányokra kiszabott büntetéspénzeket átadta a vármegyének; a pénztár perceptorára megbízást kapott, hogy ezt a 22 forint 3 krajcárból álló összeget vezesse be számadásaiba.

A hadnagy jelentése a következőképpen hangzik:

„Valamint méltóztatott parantsolnyi a tekintetes nemes vármegye, az prothocollom szerént ki menvén új polgárok házok investigatiójára, úgy nem különben temető helyeknek bé tsináltatása végett.

1-mo. Mi illeti az új polgárok házait, mindenütt vannak, hanem némely jövevén új polgárok találkoztak, kiknek nem volt házok, ki verettettek és a honnan jöttek, oda igazítottak. 2-do. Némelyeknek házok lévén az uraságtul, onnénd amoveáltatván és ki fűzetettek, némelyeknek pedig házok alkalatlan helyen lévén, más hová transferálni kölltetett magokat, és így azoknak házok perfectióra nem mehetett...

Actum anno 1769. die 9-a mensis Novembris. Perneszi Antal stb.”

A strázsamester jelentése pedig az alábbi módon következik: „Most foló 1769. esztendőben, szeptembernek első napján az tekintetes nemes vármegye kegyes parantsolattya szerént az új polgároknak, nem különben az temető helyeknek meg vizsgálására ki küldtettem, minémű defectusokat találtam, alább mód szerént következők:

1-mo. Valahol új polgároknak kálhás szobájok nem lévén, le vágottattam, a hol pediglen konyha pallásában fogyatkozást tapasztaltam, az új polgárokat meg tsapattattam, úgy mint: Csokonyában, Köröshegyen egy gunyhót le vágottam, Bálványoson kettőt, nem különben Atádon, Hídvégén, Berényben, Nyimben meg pátzásztattam.

Zarka Sigmond tekintetes nemes vármegye strázsza mestere:

”Csokonyai cigányoktul vétetett el négy ló, csokonyai német kováts vett meg két lovat két forént huszon egy kraiczáron, Csokonyában Nagy György egy lovat harmincz három kraiczáron, Csokonyában Sok János egy lovat egy forént kilencz kraiczáron, summa 4 forént 3 kraiczár. Kadarkúti cigányoknak pediglen az lovai vissza adattanak.”

Forrás:

Kgy. jkv. (1769.) 20. köt.

E.

Somogy vármegye 1761. nov. 9-én — helytartótanácsi leiratra — elkészítette a céh-kiváltságairól szóló felterjesztést. A céh-privilegiumok kétfélék lehettek: királyi, vagy földesúri eredetűek. Királyi privilegiumos céhek voltak a megyében: a szigetvári szabók és csizmadiaik, az igali takácsok és a megyei molnárok céhei. Több olyan céh is működött a megye területén, amely nem közvetlenül királyi privilegium alapján folytatta tevékenységét. Földesúri céh-privilegiummal rendelkeztek többek között a megyében a kaposvári vargák, a tímárok, a fazekasok, és a gombkötők céhei.

Olvasókönyvünk hasábjaira vettük a jelentés rendkívül értékes záró- és összefoglaló részét, amelyben a vármegyei főjegyző általános helyzetképet festett a megye iparosságának állapotáról:

»A legelső és legfontosabb dolog az, s mind áruik megszerzésében, mind pedig azok eladásában, illetve munkájuk biztosításában a legnagyobb erősségük az lenne, ha a vármegye területén minden iparos könnyű munkával teremthetné meg iparának szükséges kellékeit (nyersanyagait) és ha eladó áruik eladásának lebonyolítása könnyű lenne, s lennének főbb helyek, nagyobb városok s így iparukkal kapcsolatos dolgaik értékésítéséhez nem csak pillanatnyi, s nem csak a szomszédos helyekre kiterjedő eladási mód és lehetőség kínálkoznék számukra. Minthogy azonban *ennek a vármegyének köztudomásúan egyetlen nagyvárosa sincs*, s nincs olyan főhelye sem, ahol a vásárokat az áruk forgalombahozatalát le lehetne bonyolítani megfelelő módon, ami pedig van, az mind a jobbágyságnak s a paraszti-rendnek való csak, éppen azért sem a földrajzi fekvés, sem a közállapotok nem adják meg a lehetőséget ebben a vármegyében a kereskedésre, s még reménykedni való sincs e tekintetben...«